

Rolv Petter Amdam:

For egen regning. BI og den økonomisk- administrative utdanningen 1943—1993

Som ett led i firandet av att Bedriftsøkonomisk Institutt (BI) i Norge funnits i femtio år har en 260 sidors inbunden och rikt illustrerad jubileumsskrift getts ut på Universitetsforlaget i Oslo med titeln *For egen regning. BI og den økonomisk-administrative utdanningen 1943—1993*. Boken är skriven av ekonomihistorikern Rolv Petter Amdam med en efterskrift av BIs grundare Finn Øien.

Den påkostade utformningen och karaktären av jubileumsskrift leder lätt till förväntningar på en traditionell "hjaltekrönika" utifrån ett inskränkt egenperspektiv som brukar ges ut av företag och andra organisationer vilka lyckats överleva ett visst jämnt antal år och som fortfarande har resurser för att dokumentera sin egen förträfflighet. *For egen regning* visar sig emellertid ha ett innehåll som skiljer sig väsentligt från denna genre och

som gör att boken är värdefull för alla som är intresserade av olika alternativ när det gäller utbildningen av ekonomer.

En positiv avvikelse från den gängse jubileumsboken är bredden i den bakgrundsskildring som ges. All utbildning inom det ekonomisk-administrativa utbildningsväsendet i Norge behandlas. Det är alltså inte bara BI som presenteras utan även allt från det att Ludvig Holberg testamenterade medel till att starta en ekonomiakademi år 1747 i det dåvarande dansk-norska riket till den senare framväxande privata lägre handelsundervisningen, till etablerandet av Norges Handelshøyskole i Bergen 1936 och till framväxten av distriktshögskoleutbildningarna från slutet av 1960-talet. Boken ger således en god överblick över all ekonomutbildning i Norge. Dessutom ger Amdam åtskilliga utblickar utanför Norges gränser, främst till grannländerna Danmark och Sverige.

För en svensk läsare som följt framväxten av ekonomutbildningarna i vårt land ligger dock bokens främsta intresse i att det objekt den behandlar – Bedriftsøkonomisk Institutt (BI) – i åtminstone ett väsentligt avseende har skilt sig från övriga nu existerande undervisningsanstalter i Norden. BI är numera praktiskt taget den enda privata, till stor del direkt marknadsberoende högskoleinstitutionen i de nordiska länderna. Visserligen är exempelvis Handelshögskolan i Stockholm också privat, men endast i bemärkelsen att den till stor del finansierats genom gåvor från näringslivet och därför är relativt ekonomiskt oberoende av stöd från samhället. Någon direkt marknadskoppling dvs ett beroende av vad kunderna/studenterna är beredda att betala har det emellertid hittills aldrig varit tal om för Handelshögskolans del.

Sverige och Norge är, sett ur ett internationellt perspektiv, två länder med många likheter. Det finns därför en väl motiverad anledning för en svensk att ställa sig frågan varför vi inte fått någon

motsvarande företeelse som BI i Sverige. Amdams bok om BIs historia ger en utgångspunkt för att diskutera denna fråga och för att få en bättre förståelse av drivkrafterna bakom den svenska utvecklingen. Även den korta resumé av utvecklingen som ges här kan leda till några inledande reflektioner i frågan.

BIs väg till statligt stöd 1943–1969

Aktiebolaget Bedriftsøkonomisk Institutt stiftades den 1 juni 1943. Den som tagit initiativet till grundandet var Finn Øien som sedan kom att leda institutets undervisning i över 31 år. Utöver ekonomutbildning sysslade institutet även med konsult- och affärsverksamhet. Undervisningen har dock hela tiden skett i en separat del av företaget som i huvudsak varit oberoende av övriga aktiviteter.

Finn Øien hade en examen från Oslo universitet år 1936 med teoretisk fysik som huvudämne. Han arbetade därefter en tid som överlärare vid Trondheims handelsgymnasium innan han inträdde i Oslo Bøljepappfabrikk som tillhörde familjen. Finn Øien ville dock helst driva ett eget företag. Han skaffade därför en kompanjon och stiftade den 1 juni 1943 aktiebolaget Bedriftsøkonomisk Institutt. Den 16 augusti utannonserades den första kursen vid BI med start den 6 september.

De kurser som gavs inledningsvis var relativt korta kvällskurser i företagsekonomiska ämnen. Ambitionen var emellertid att kunna börja något längre heltidskurser. En tvåårig dagkurs kunde också startas 1946. Även denna kurs var inriktad mot praktisk företagsekonomi med några mindre inslag av språk och rättsvetenskap. Nationalekonomi fanns över huvud taget inte med på schemat.

BI var under denna tid inte alls någon unik institution. Det fanns många privata undervisningsanstalter inom handels- och kontorsområdet som var beroende av elevavgifter både i Norge och Sverige. Visserligen hade vi i Sverige redan i bör-

jan av 1900-talet börjat att ge vissa av dessa skolor statligt stöd men i övrigt var situationen ungefär densamma i båda länderna med många privata handelsskolor vid sidan av de offentligt finansierade handelsgymnasier som fanns i de större städerna.

BIs undervisningsnivå kan inte heller påstås ha legat över den gymnasienivå som gällde för de mest avancerade av övriga privata institutioner under denna tid. Från början av 1950-talet ställdes dock siktet på BI in mot att nå en handelshögskolenivå. Ett stort steg i den riktningen togs i och med att operationsanalys och ADB blev centrala ämnen efter en USA-resa som Finn Øien genomförde 1958. Något officiellt erkännande av den höjda nivån fick dock inte BI och försök att i större utsträckning inleda samarbete med det privata näringslivet gav inte heller något resultat.

Från 1953 blev civilekonomtiteln skyddad i lag i Norge. Endast Norges Handelshøyskole i Bergen fick då rätt att ge titeln i Norge, men därutöver fick civilekonomer som utbildats utomlands rätt till titeln. Många norrmän reste därför ut, främst till Danmark, för att utbilda sig där. Mer än en fjärdedel av Norske Siviløkonomers Forenings medlemmar 1956 hade också en utländsk examen.

Offentligt erkännande och stöd

Den 1 juni 1968 ombildade Finn Øien aktiebolaget Bedriftsøkonomisk Institutt till en stiftelse. Ombildningen underlättade att statligt stöd skulle kunna ges. Stortinget beslutade den 20 juni 1969 att ge ett sådant stöd, som skulle uppgå till 75 procent av kostnaderna för de studenter som följde den treåriga heltidsundervisningen. Stödet beviljades utan att BI ansökt om det. Det kom att medföra en kraftig upprustning av lokaler, undervisningsutrustning och inte minst lärarkårens kompetens. Flera lärare med forskarexamen, i första hand med en kvantitativ

inriktning, rekryterades till högskolan. Matematik, statistik, finans och nationalökonomi stärktes samtidigt som satsningen på ADB fortsattes.

Finn Øien lämnade rektorsposten i och med utgången av 1974 och hans efterträdare satsade i än högre grad på att bygga upp en egen forskningsverksamhet vid institutet. BI utvecklades mot att bli en verkligt akademisk institution och samtidigt utökades samarbetet med näringslivet.

En stor del av dessa satsningar berodde förmodligen på det statliga ekonomiska stödet och den ökade legitimitet som det offentliga stödet medförde för den privata institutionen BI. En jämförelse med läget i Sverige inom handelsundervisningen under samma period visar på en grundläggande skillnad mellan länderna. Ungefär samtidigt som BI får statsstöd reducerar den svenska statsmakten kraftigt möjligheterna för privata undervisningsanstalter.

BI når full statlig legitimitet

Satsningar på ökad vetenskaplig kompetens och förlängningar av institutets kurser resulterade 1985 i att BI tillsammans med Handelshögskolan i Bodö år 1985 fick den lagstadgade rätten att ge titeln civilekonom. BI hade därmed nått full legitimitet som handelshögskola. Tre år senare kunde man flytta in i nybyggda lokaler i Sandvika utanför Oslo. Högskolans status stärktes därigenom ytterligare.

BI var vid denna tid inte den enda privata institutionen i Osloregionen med ambitioner att ge en kvalificerad ekonomutbildning. Handelsakademiet i Oslo hade startats 1967. Från 1990 bytte detta namn till Oslo Handelshøyskole. Norges Markedshøyskole hade rötter ända till Reklameskolen på Oslo Börs från 1918 och även denna skola strävade efter handelshögskolestatus.

Båda skolorna hade emellertid ekonomiska problem och den 1 januari 1993 fu-

sionerades de med BI. För närvarande finns det därför endast en privat institution av handelshögskolekaraktär i Norge och det är Bedriftsøkonomisk Institutt i Sandvika med 440 anställda varav 180 forskare och lärare. Därutöver undervisar omkring 600 timlärare på högskolan.

BI är alltså en privat institution med visst statligt stöd. Det statliga stödet var emellertid inte större än att det utgjorde ca 10 procent av BIs intäkter åren runt 1990. Andelen har sjunkit successivt under 1980-talet, 1980 låg den på 40 procent.

Varför i Norge och inte i Sverige?

Den förändrade norska inställningen till privat undervisning som skedde i Stortinget i samband med stödet till BI 1969 kopplar Amdam samman med det socialdemokratiska partiets mer välvilliga syn på privata initiativ inom undervisningen. Tidigare hade man ställt sig kallsinnig till ett samhällsstöd, nu ansåg man att det var positivt med kompletteringar till det statliga undervisningsväsendet inte minst med tanke på att så många valde att studera utomlands på grund av den bristande utbildningskapaciteten i Norge.

Det märkliga är att enligt min uppfattning måste även den svenska utvecklingen kopplas till inställningen i det socialdemokratiska partiet. I Sverige var socialdemokraterna under förra delen av 1900-talet i princip positiva till all utbildning och medverkade till att stöd gavs för yrkesutbildning i olika former. Partiet stödde exempelvis förslaget till statligt stöd i samband med starten av Handelshögskolan i Stockholm och man tog initiativ till flera offentliga utredningar om yrkesutbildningen som resulterade i ökat stöd även till privata skolor.

Under 1960-talet skedde emellertid en omsvängning i Sverige som innebar att undervisningsväsendet i största möjliga utsträckning skulle vara statligt finansierat och kontrollerat. En kraftig expansion av det offentliga utbildningsväsendet ge-

nomfördes samtidigt som bidragen till privata undervisningsanstalter minskades. Den av handelshögskolorna som staten hade kontroll över, Handelshögskolan i Göteborg, inlemmades också helt i det statliga högskoleväsendet. Medan de norska socialdemokraterna för första gången gav bidrag till det privata BI kvävde det svenska partiet större delen av de privata undervisningsanstalterna i Sverige.

Med tanke på utvecklingen i Sverige kommer det att bli intressant att följa BIs vidare öden. Kommer staten att agera för att göra högskolan mer beroende av stöd och därigenom skaffa ett större inflytande över utvecklingen? Jag ser fram mot kommande skildringar av BIs utveckling, helst skrivna med den tematiska ansats som Rolv Petter Amdam valt i årets bok. Han har nämligen genom denna ansats som helhet lyckats hålla distans till sitt ämne även om jubileumskaraktären på boken leder till viss betoning av framgångsrika händelser och nostalgiska tillbakablickar.

*Ekonom dr ELVING GUNNARSSON
Företagsekonomiska institutionen
Uppsala universitet*